

HISTORIE VLAKBIJ HUIS

Jaargang 2020

2020	januari	Leiderdorp in het werk van Jan van Goyen	Peter Diebels
2020	februari	Het Christelijk onderwijs in Leiderdorp	Hans Boot
2020	maart	75 jaar bevrijding – 75 jaar vrijheid	Bob Reidsma
2020	april	De koningsstraat tijdens de 2e Wereldoorlog I	Ria en Aad Vons
2020	mei	De koningsstraat tijdens de 2e Wereldoorlog II	Ria en Aad Vons
2020	juni	De koningsstraat tijdens de 2e Wereldoorlog III	Ria en Aad Vons
2020	juli	Rosevelt in Leiderdorp	Peter Diebels
2020	augustus	Het landschap rond L'dorp in de Middeleeuwen I	Bob eidsma
2020	september	Het landschap rond L'dorp in de Middeleeuwen II	Bob Reidsma
2020	oktober	De stier op de brug	Peter Diebels
2020	november	Schilderij van Oost-Indiëvaarder Leyderdorp I +2	Peter Diebels
2020	december	Leiderdorp over de wereldzeeën	Peter Diebels

In de aflevering van 'Historie vlakbij huis' van november 2019 schreven wij over de tekening van de Nederlandse schilder Jan van Goyen in New York, waarop de dorpskerk van Leiderdorp staat afgebeeld. Bekend was dat de bekende schilder gedurende zijn leven de Leiderdorpse kerk aan de huidige Hoofdstraat had afgebeeld op een schilderij uit 1622, getiteld 'Gezicht op Leiderdorp', maar dit werk 'Boating party on a river' was nog niet eerder in verband gebracht met Leiderdorp.

Van Goyen's biograaf Hans Ulrich Beck geeft aan dat Leiderdorp voor de beroemde inwoner van Leiden meermalen als onderwerp fungeerde en op enkele schilderijen en tekeningen is terug te vinden. De schilder woonde vanaf zijn geboorte in 1596 tot 1632 op diverse plaatsen in de stad Leiden en maakte vandaaruit jarenlang wandelingen door de omgeving om het landelijke leven te schetsen en vervolgens in zijn schilderijen te verwerken. Veel van zijn pen- en krijttekeningen zijn bewaard gebleven en na zijn dood in 1656 over de gehele wereld verspreid geraakt.

Vier van de werken waarop Leiderdorp staat afgebeeld zijn schetsen die Van Goyen tussen 1627 en 1629 verzamelde in een schetsboek dat na 1800 in het bezit kwam van de Britse generaal G. Catchmade Morgan en in totaal 77 krijttekeningen bevatte. In 1976 verkochten de nazaten van de generaal het schetsboek aan kunsthandel P. & D. Colnaghi & Co., die in 1978 de inhoud als losse bladen verkocht, waardoor de werken over de gehele wereld verspreid raakten. Gelukkig hebben enkele kunstkeners nog voor de verkoop (delen van) de schetsen kunnen zien, zodat bekend is wat Van Goyen had getekend. Zo is beschreven dat een van de schetsen een kalkoven bij Leiderdorp voorstelt en op drie ervan de kerk van Leiderdorp is te zien.

Van Goyen beeldde Leiderdorp niet alleen op deze krijttekeningen af, maar ook op enkele schilderijen, waarvan het hiervoor genoemde schilderij uit 1622 het meest bekend is. Ook is er een werk uit 1628 waarop de kerk staat afgebeeld.

Deze verwijzingen in de geschreven bronnen lijkt veelbelovend, maar zijn deze schetsen en schilderijen van de Leidse schilder nog steeds te bewonderen in een museum of kunstcollectie of in boeken of op Internet afgebeeld? En is überhaupt wel bekend waar ze zich bevinden?

Aan de hand van een zoektocht via de sites van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD), musea in binnen- en buitenland en de veilinghuizen van Christies en Sotheby's heb ik een aantal van de 'Leiderdorpse werken' kunnen traceren. Daarbij kwam ik ook tekeningen van Van Goyen en enkele van zijn navolgers tegen, waarop naar de mening van experts eveneens Leiderdorp en zijn omgeving zou zijn afgebeeld.

Hier wil ik aandacht schenken aan de werken waarop de Kerk van ons dorp staat afgebeeld. Dat betreft dus naast de schets uit 1653 uit het Metropolitan Museum of Art in New York, het schilderij 'Gezicht op Leiderdorp' dat Van Goyen in 1622 maakte. Dit schilderij was jarenlang in particulier bezit, maar is sinds 2018 in het bezit van de Kunsthalle van Bremen als onderdeel van de Collectie Schünemann.

Een afbeelding of verblijfplaats van het schilderij uit 1628 heb ik helaas nog niet ontdekt, maar wel een van de schetsen uit het beroemde Catchmade Morganalbum. Op dit 'Gezicht op Leiderdorp bij Leiden' zien we overduidelijk de bekende dakruiter van de kerk, gezien vanuit het zuidoosten. Op de voorgrond staan enkele boerenwoningen en hooibergen afgebeeld, die langs wat nu de Hoofdstraat is zijn gelegen. De tekening is gemaakt met zwart krijt en heeft een afmeting van 115 bij 225 millimeter, zoals vrijwel alle schetsen in het album.

Na de veiling van de 77 bladen uit het schetsboek is van dit werk niet bekend waar het zich nu bevindt. Naar alle waarschijnlijkheid in privébezit.

Tenslotte nog de volgende afbeelding van Leiderdorp, getiteld 'Dorp aan een rivier' dat zich in 1930 bevond in het Kupferstichkabinett in Berlijn en toen is beschreven als werk van Jan van Goyen. De tekening van zwart krijt op papier meet 101 bij 195 millimeter en laat ook hier de dorpskerk zien. Aangezien niet bekend is of de tekening zich nog in het museum in Berlijn bevindt wordt het werk nu nog niet onomstotelijk als een Van Goyen erkend.

Peter Diebels

Op 9 april 1862 schrijft een zekere T.de Bruin een brief aan het College van B&W, waarin hij vermeldt in zijn functie van voorzitter der Commissie het voornemen te hebben ... *om een zoodanig bijzondere of Christelijke School op te rigten.*

Enkele maanden later, op 30 juni 1862, komt er op het Raadhuis eene apostille binnen ten geleide van een Request van T de Bruin verzoekend: *“dat door ZM den Koning als zedelijk ligchaam worde erkend de door hun opgerigte vereeniging tot daarstelling eener bijzondere school te Leyderdorp, alsmede goedkeuring de Statuten”*

De brief gaat naar Den Haag en al spoedig vraagt de Commissaris des Konings naar de mening van het College van B&W. Nu blijkt de teleurstelling van burgemeester Hubrechts.

Op 14 juli 1862 schrijft hij aan de commissaris dat het College geen bezwaar heeft, maar *“Wij menen alleen te moeten betreuren, dat door zekere denkbeelden aangaande de godsdienst, het doel dezer vereeniging schijnt om de gemeenteschool, waar erkend goed onderwijs wordt gegeven, doch waar geen godsdienstonderwijs kan worden versterkt, een gevoelige slag toe te brengen .Bovendien is het zeker, dat in de opgerigte school het aankomend geslacht die vorming zal erlangen, als thans tot ons genoeg plaats heeft.”*

De komst van de Christelijke school had wel tot gevolg, dat de plannen voor de bouw van een nieuwe openbare school werden versneld.

In augustus 1863 legt Hubrecht de eerste steen en een jaar later bezoeken B&W voor het eerst de nieuwe Openbare school en vervolgens de Christelijke school. (school tussen Rijk en Dijk) Voor Hubrecht valt de kwaliteit van het onderwijs daar bijzonder mee. Toch een puntje van kritiek: De hoofdonderwijzer wordt bijgestaan door hulponderwijzer J.van der Blij, maar deze is nog clandestien, want hij is niet in het bezit van een verklaring van geen bezwaar van B&W” Dat wordt zo spoedig mogelijk geregeld en dan komt er vrede tussen beide scholen.

De nieuwe Openbare school floreerde onder leiding van hoofonderwijzer Snoek uitstekend, doch ook de Christelijke lagere school draaide goed en dat was voor burgemeester Hubrecht een doorn in het oog. Als liberaal in hart en nieren was hij fel gekant tegen de komst van bijzonder onderwijs. Nog in 1866 schrijft hij aan Gedeputeerde Staten: *“De Christelijke school hier is totaal overbodig. Als ouders voor hun kinderen godsdienstonderwijs verlangen, dan zou na schooltijd een lokaal van de Openbare school daartoe beschikbaar zijn gesteld”* Trouwens hoofdonderwijzer Snoek kon er ook wat van. *“De bijzondere school heeft allerlei christelijke boeken in de bibliotheek. Die worden regelmatig geleend, maar de kinderen nemen die alleen mee voor hun ouders. Zelf lezen ze die boeken waarschijnlijk niet....”*

Dat kwam uit de mond van de voorlezer en voorzanger van de Nederlands Hervormde Kerk! In de nadagen van Hubrecht komt er een besluit van Gedeputeerde Staten tot wijziging van de provinciale verordening op het lager onderwijs. Aanleiding daartoe was het rapport over het schoolverzuim in verband met het tegengaan van kinderarbeid. De cijfers waren bedroevend. In 1862 gingen in Zuid-Holland van de 100 kinderen van 6 tot 12 jaar 20 jongens en 26 meisjes niet naar school. Dat was bijna de helft! En zo bepalen Gedeputeerde Staten in september 1866: *“Voortaan is een avondschool verplicht evenals een bibliotheek”*

De circulaire van de provinciaal inspecteur voor het onderwijs gaat naar Snoek voor commentaar. Snoek zegt het eens te zijn met de inspecteur, maar dan alleen in theorie! Leiderdorp krijgt ontheffing voor de avondschool, dus B&W hoeven geen extra kosten te maken!

Hans Boot

Gemeenteschool

Christelijke school

Het jaar 2020 is een jaar waarin we herdenken dat 75 jaar geleden Nederland werd bevrijd van de Duitse overheersing. Ook Leiderdorp werd bevrijd, al was dat zijdelings. Oprukkende Canadese troepen passeerden Leiderdorp aan de andere kant van de Rijn, aan de hoge zijde. Maar dat maakte de vreugde over de bevrijding er niet minder om.

Bevrijding van 5 jaar bezetting, 5 jaar waarin de vrijheid steeds meer werd onderdrukt. Hoe begon die 5 jaar? Het Leiderdorps Museum heeft daarover enkele verhalen verzameld. Zo vertelt Herman Roest in zijn "kroniek van opa Roest" over de oorlogsdagen 10 mei tot en met 14 mei 1940, de dag waarop Nederland capituleerde. Op zijn boerderij aan de Achthovenerweg waren manschappen van het pantserafweergeschut ingekwartierd. De wagenshuur was ingericht als eet- en slaapzaal, de commandant sliep bij de familie in huis.

Deze laatste dag van de Duitse inval, 14 mei, had een dramatisch verloop. De ochtend begon rustig, maar 's middags verschenen er Duitse bommenwerpers die dichtbij in oostelijke richting (Koudekerk) hun bommen lieten vallen. Enkele malen cirkelden de bommenwerpers over de boerderij en Herman Roest en anderen wilden bescherming zoeken. Ook mensen uit de buurt vluchtten en verscholen zich onder takken. De vliegtuigen kwamen niet meer terug.

De familie Roest was, bleek later, aan een ramp ontsnapt. Achter het huis onder de bomen stond een vrachtwagen van het leger geladen met munitie voor het pantserafweergeschut. Was die wagen door een bom getroffen, dan was er een hevige explosie gevolgd. Maar de bommenwerpers hadden de afweeropstelling niet gezien.

Wat de familie Roest zag gebeuren, was het bombardement op Leiderdorp, Koudekerk aan de Rijn en Hazerswoude-Rijndijk. De Duitsers waren ervan op de hoogte dat de Nederlandse Generale Staf zou vergaderen in een witte boerderij die aan de Rijn lag. De witte boerderij lag in Leiderdorp nabij drie kerken en een brug. Maar ook in Koudekerk stonden drie kerken en lag een brug. De Duitsers bombardeerden verschillende witte boerderijen in het gebied tussen Leiderdorp en Koudekerk. De meeste bommen werden op Koudekerk afgeworpen. In het halve uur dat het bombardement duurde, kwamen 23 burgers om en raakten velen gewond.

Ook in de opgetekende "oral history", op basis van een interview met Dirk van Teylingen, komen de oorlogsdagen van mei 1940 ter sprake. Hij vertelt van grote groepen met vliegtuigen die in de richting van vliegveld Ypenburg vlogen of in de richting van vliegveld Valkenburg. Met anderen klom hij op het dak om naar de vliegtuigen te kijken. Later die dag is Dirk van Teylingen met een vriend naar vliegveld Valkenburg gefietst om te kijken wat daar aan de hand was. Op de weg van de Haagse Schouw naar het vliegveld lagen veel doodgeschoten koeien en paarden. Een beeld dat hij nooit meer heeft vergeten.

Dirk van Teylingen vertelt ook over een luchtgevecht boven de Zijllaan- en Meyepolder op 10 mei 1940 tussen een Nederlands toestel dat een Duits gevechtsvliegtuig achtervolgde. Zijn vader, oom en zijn broer Piet waren in de vroege morgen van de 10de mei naar de polder gegaan om te melken. De kogels die de vliegtuigen, die laag over de grond vlogen, op elkaar afschoten kwamen ook op de grond terecht. Een van de kogels raakte Piet in zijn voet en zijn vader Arie liep een schampschot op aan zijn rug.

Vader Arie heeft zijn zoon met paard en wagen naar dokter de Bruyne in de Hoofdstraat gebracht. Daar stond toevallig een ziekenwagen die Arie en Piet naar het Academisch Ziekenhuis bracht. Hij was de eerste oorlogsgewonde die in het ziekenhuis werd opgenomen. Daarna volgden nog vele gewonde militairen die hadden gevochten bij het vliegveld Valkenburg. **Bob Reidsma,**

Bronvermelding: Gebruik is gemaakt van "de kroniek van opa Roest", het interview gehouden met D. van Teylingen in 2009 en "Naar de overkant 1940 – 1945 Leiderdorp – Zoeterwoude HR" geschreven door Ria Pietersen-Zwetsloot.

Foto: Woning na de Duitse luchtaanval 14 mei 1940

Bron: NIOD

Gebeurtenissen in de Koningstraat tijdens de 2^e Wereldoorlog 1 (april 2020)

Het jaar 2020 is een jaar waarin we herdenken dat 75 jaar geleden Nederland werd bevrijd van de Duitse overheersing. Bevrijding van 5 jaar bezetting, 5 jaar waarin de vrijheid werd onderdrukt.

Ook in de Koningsstraat in Leiderdorp werd de bezetting gevoeld en beleefd. De verhalen over wat er zich heeft afgespeeld in deze nieuwbouwstraat van Leiderdorp, zijn verzameld door Aad en Ria Vons, bewoners van de Koningstraat. Naast verhalen zijn er ook nog fysieke herinneringen. Zo is er in de Koningstraat een privémuseum over de 2e wereldoorlog en op het huis waar dat museum is gevestigd, staat een markering die stamt uit de bezettingstijd.

Op de gevel van dat huis is een markering aangebracht dat ter plaatse een watertappunt aanwezig was. Een witte cirkel met daarin een nog kleinere cirkel geschilderd op de gevel. Tijdens de 2^e wereldoorlog was dit het bedrijfspand van melkhandelaar Jansen. Dit watertappunt kon worden ingezet bij stagnatie of beschadiging van de waterleiding, bijvoorbeeld door een bombardement. Dan kon men daar met een pan of emmer water halen vanuit de daar opgestelde (melk)tanks. Aan het andere einde van de straat had slagerij Roseboom ook een watertappunt.

De op ooghoogte aangebrachte merktekens op de gevels van de beide panden zijn in de afgelopen 70 jaar wel enigszins vervaagd, maar nog wel goed te zien.

Razzia's en onderduikers in de Koningstraat.

Tijdens de 2^e wereldoorlog werden de bewoners van de straat regelmatig opgeschrikt door razzia's die de bezetters hielden om mannen tussen de 17 en 55 jaar op te pakken voor werkzaamheden in Duitsland. Enkele bewoners hadden echter voorzorgsmaatregelen genomen door een houten luik te maken in hun kamervloer, zodat de jongens en mannen zich daar schuil konden houden tijdens de razzia's. Nadat men onder de vloer was gekropen, werd een vloerkleed over het luik gelegd, zodat uit niets bleek dat daar iemand verscholen zat. Bekend is dat er op huisnummers 10, 21, 23 en 35, dergelijk vloerluiken zijn geweest.

In diverse woningen in de Koningstraat zaten ook onderduikers. Zo is bekend, dat in het pand van melkhandelaar Jansen op zolder enige onderduikers hebben gezeten. Toen de huidige bewoner boven in zijn pand aan het verbouwen was, ontdekte hij een verborgen ruimte die met een luik toegankelijk was gemaakt. Dit bleek een ruimte te zijn waar tijdens de oorlogsjaren onderduikers hebben gezeten. Helaas is niet bekend welke mensen hier ondergedoken hebben gezeten. Deze ruimte in de woning is nog steeds intact en is daardoor een bijzondere bewaarde plek uit de 2^e wereldoorlog.

Uit de verhalen is ook bekend dat op de zolder van nummer 32 in de woning van de familie Diseraad twee Duitsers, Albert en Max Lucas ondergedoken hebben gezeten. Zij waren van Joodse afkomst. Wat er met deze mensen is gebeurd, is helaas niet bekend.

Wel bekend is het trieste verhaal van de Joodse familie Van Hoorn die op Koningstraat 60 woonde. Eerst zijn de vier volwassen kinderen Salomon, Carolina, Simon en Jacob opgepakt en naar het concentratiekamp Auschwitz getransporteerd waar zij in september 1942 zijn omgekomen. De beide ouders Barend en Hester van Hoorn zijn later, in maart 1943, opgepakt in Leiden. Via Westerbork werden zij naar Sobibor vervoerd en vrijwel direct na hun aankomst omgebracht. **Wordt vervolgd.**

Deze samenvatting van gebeurtenissen in de Koningstraat is opgesteld door **Aad en Ria Vons.**

Bronvermelding:

"Naar de overkant" van Rita Pieterse – Zwetsloot. Verder zijn herinneringen en foto's gebruikt van huidige en oud-bewoners uit de Koningstraat.

Gebeurtenissen in de Koningstraat tijdens de 2de wereldoorlog. 2 (mei 2020)

Het jaar 2020 is een jaar waarin we herdenken dat 75 jaar geleden Nederland werd bevrijd van de Duitse overheersing. Bevrijding van 5 jaar bezetting, 5 jaar waarin de vrijheid steeds meer werd onderdrukt. Ook in de Koningstraat in Leiderdorp werd de bezetting gevoeld en beleefd. Naast verhalen zijn er ook nog enkele fysieke herinneringen.

Op de gevel van het eerste huis in de Koningstraat vanaf de Hoofdstraat is in de bezettingstijd een markering aangebracht dat ter plaatse een watertappunt aanwezig was. Een witte cirkel met daarin een nog kleinere cirkel geschilderd op de gevel. Tijdens de 2^e wereldoorlog was dit het bedrijfspand van melkhandelaar Jansen. Dit watertappunt kon worden ingezet bij stagnatie of beschadiging van de waterleiding, bijvoorbeeld door een bombardement. Dan kon men daar met een pan of emmer water halen vanuit de daar opgestelde (melk)tanks. Aan het andere einde van de straat had slagerij Roseboom ook een watertappunt. De op ooghoogte aangebrachte merktekens op de gevels van de beide panden zijn in de afgelopen 70 jaar wel enigszins vervaagd, maar nog wel goed te zien

Op **Koningstraat 14** vonden tijdens de oorlogsjaren ook bijzondere verrichtingen plaats. Op dat adres woonde de familie Meinema. Mevrouw Meinema was de lokale "Baker" van het oude dorp en hielp zwangere vrouwen te bevallen. Maar dat zij tijdens de oorlogsjaren, waarschijnlijk vanwege veiligheidsredenen, spertijd e.d. ook thuisbevallingen deed was niet bekend - totde zomer 2016. Toen kwam een nicht van de toenmalige Gemeentesecretaris, de heer B.G. Corts tijdens een vaarvakantie vanuit Friesland naar Koningstraat 14 om te zien waar zij ooit geboren was. Uit haar verhaal dat ze destijds van haar moeder had gehoord bleek, dat mevrouw Meinema in de oorlogstijd een aantal bevallingen in haar eigen huis heeft gedaan. Deze gehaalde kinderen werden ook op Koningstraat 14 ingeschreven in het geboorteregister van Leiderdorp.

De huidige en 2^e bewoners van het bewuste pand waren hierdoor erg verrast, omdat zij niet beter wisten dan dat alleen de twee dochters en een zoon van de fam. Meinema, de vorige bewoners, daar geboren waren. Echter bij navraag bij de afdeling bevolking van de gemeente. Leiderdorp bleek inderdaad dat Cristina Petronella Pompe op 14 juli 1943 op Koningstraat 14 te Leiderdorp geboren en ingeschreven was.

Op Koningstraat 23 woonden vanaf 1944 Arie en Corrie Vons.

Zij woonden in bij Juffrouw Meel die het pand tijdens de oorlogsjaren bewoonde.

Arie Vons (mijn vader) werkte tijdens de oorlog bij de toenmalige touwfabriek in Vlaardingen, maar toen deze fabriek door een bombardement en brand werd verwoest, werd hij overgeplaatst naar de touwfabriek aan de Zijldijk in Leiderdorp. Tijdens de gehouden razzia's heeft hij diverse keren onder het vloerluik van de woonkamer gezeten. Arie maakte met enige "Touwfabrikiers", waarvan er velen in de Resedastraat woonden, noodkacheltjes die werden gebruikt om het nog een beetje warm te krijgen in huis. Deze wonderkacheltjes werden verkocht maar ook geruild bij de boeren tegen eten. Bekend is dat tijdens de hongerwinter alle eerder geplante bomen in de Koningstraat zijn omgezaagd om te dienen als brandstof omdat er in die tijd geen kolen meer waren. (Wordt vervolgd)

Deze verhalen van gebeurtenissen in de kioningstraat is opgesteld door **Aad en Ria Vons**

Bronvermelding: *foto's en prenten uit het boekwerk "Naar de overkant" van Rita Pieterse – Zwetsloot. Verder zijn herinneringen en foto's gebruikt van huidige en oud-bewoners uit de Koningstraat.*

Merkteken

wonderkacheltje

Gebeurtenissen in de Koningstraat tijdens de 2de wereldoorlog. 3 (juni 2020)

Het jaar 2020 is een jaar waarin we herdenken dat 75 jaar geleden Nederland werd bevrijd van de Duitse overheersing. Bevrijding van 5 jaar bezetting, 5 jaar waarin de vrijheid steeds meer werd onderdrukt. Ook in de Koningsstraat in Leiderdorp werd de bezetting gevoeld en beleefd.

Het onderbrengen van het bevolkingsregister van Leiderdorp in de Koningstraat.

Op 4 januari 1944 vond een gefingeerde overval plaats op het Raadhuis aan de Hoofdstraat. Het gehele bevolkingsregister, 300 blanco persoonsbewijzen, zegels en stempels werden door een verzetsorganisatie verduisterd. Het bevolkingsregister werd in een met stenen verzwaarde zak in het water van de Zijl gekieperd. De blanco persoonsbewijzen, zegels en stempels vonden hun aftrek bij het verzet. Door het laten verdwijnen van het bevolkingsregister waren alle namen en adressen van de Leiderdorpse jongens en mannen niet meer te traceren door de Duitsers.

Op 6 januari 1945, een jaar later was er een tweede overval en verdween het bevolkingsregister van Leiderdorp opnieuw. De verzetsorganisatie vond het belangrijk dat alle namen en adressen van jongens en mannen i.v.m. de massale razzia's die de Duitsers hielden opnieuw uit het gemeentehuis verdwenen. Ditmaal verdween de buit niet in het water van de Zijl, maar werd ondergebracht op diverse geheime en betrouwbare adressen in de Koningstraat. Helaas is niet bekend op welke adressen. Zo bewaarde de **Koningstraat** tot aan de bevrijding een groot geheim vanwege het schuilhouden van het 2e bevolkingsregister, dat na de eerste overval opnieuw door de gemeente was opgezet.

Binnenlandse Strijdkrachten.

In september 1944 werd de Binnenlandse Strijdkrachten opgericht. (B.S.) In Leiderdorp is deze ordedienst ook actief geweest en had tot taak de orde te handhaven in de overgangstijd tussen bezet en bevrijd Leiderdorp. Deze dienst reed op o.a. Engelse motoren. Arie Vons van Koningstraat 23 en Jilles Roseboom van Koningstraat 70 maakten deel uit van de Binnenlandse Strijdkrachten. (B.S.)

Foto: v.l.n.r. Arie Vons, Jan Boon,

Jan Barendse, Cor Das en Jilles Rosenboom.

Bevrijdingsoptocht door de Koningstraat.

Nadat de Canadezen op 7 mei 1945 waren binnengehaald op de Hoge Rijndijk te Zoeterwoude werden in het oude dorp ook diverse festiviteiten georganiseerd. Boven de straten werden mooi versierde erepoorten gemaakt. Het bestuur van de buurtvereniging Resedastraat/Koningstraat organiseerde met de Christelijke Oranjevereniging in mei 1945 een grote bevrijdingsoptocht. In augustus 1945 werd een groots bevrijdingsfeest georganiseerd. Alle activiteiten werden in een fraai programmaboekje opgenomen dat voor 40 cent kon worden gekocht.

Op de volgende foto is te zien hoe gymnastiekvereniging Sparta door de Koningstraat marcheert. Tijdens het passeren van de Smederij van Cees Pouw werd het clublied van Sparta uit volle borst gezongen en werd de "Nederlandse Driekleur" meegevoerd door één van de Sparta-meisjes.

Deze samenvatting van gebeurtenissen in de Koningstraat is opgesteld door **Aad en Ria Vons**.

Bronvermelding: Voor het opstellen van dit overzicht is gebruik gemaakt van informatie, foto's en prenten uit het boekwerk "Naar de overkant" van Rita Pieterse – Zwetsloot. Verder zijn herinneringen en foto's gebruikt van huidige en oud-bewoners uit de Koningstraat.

In het recent verschenen boek 'Dorpskerk Leiderdorp 400 jaar' van Martine Zoeteman e.a. is een uitgebreid hoofdstuk gewijd aan de graven die er in en buiten de kerk aan de Hoofdstraat waren en nog zijn. Een van de bijzondere graven die in de kerk zijn terug te vinden is het familiegraf van de familie Van Rosevelt. Bijzonder omdat dit het enige graf is dat in al die eeuwen nooit is geruimd op grond van de afspraak die Simon Jan Baptist van Rosevelt in 1824 maakte met de kerkvoogden. Op het graf staat namelijk het volgende ROSEVELT NIET TE OPENEN ZIE NOTELEN VOOR H:H:KERKVOOGDEN 28 AUG 824 Martine Zoeteman schrijft dat de familie Van Rosevelt mogelijk verwant is aan de stamvader van de latere Amerikaanse presidenten Theodore en Franklin Delano Roosevelt en dat vormde genoeg inspiratie voor nader onderzoek naar deze familiegeschiedenis.

Te beginnen bij de personen in het graf, te weten Jonkvrouw Johanna Theodora Barchman Wuijters, die in 1811 in Zoeterwoude was gestorven en haar echtgenoot, Johannes van Rosevelt (1738-1815). Beide ouders werden in 1824 bijgezet en in 1837 kwam daar zoon Simon zelf ook bij na zijn overlijden in Voorburg op 51-jarige leeftijd. Simon was het vierde kind van Johan en Johanna, in 1786 geboren in Den Haag, en na zijn rechtenstudie 'president', later griffier van het gemeentebestuur van Zoeterwoude tussen 1811 en 1823. Zijn ouders hadden in 1806 de buitenplaats Veld en Rhijnlust in Zoeterwoude gekocht als extra woonadres naast hun woningen in Utrecht en later Leiden. Na de dood van zijn vrouw verkocht Johannes van Rosevelt de buitenplaats en vrijwel de gehele inboedel en bleef wonen in zijn stadswoning aan de Bree(de)straat 4 te Leiden

Johannes was geboren in Bergen op Zoom en in 1762 door het Hof van Holland benoemd tot raadsheer van het Hof van Vlaanderen, gevestigd te Middelburg. Voor zijn huwelijk met Johanna in 1777 was hij getrouwd met Balthasarina Adriana de Labiestrate en kreeg in 1770 met haar één zoon, Cornelis Anthony, die na een korte carrière als Kanunnik van het kapittel van St. Jan te Utrecht in 1808 in Zoeterwoude overleed en op 5 juli in de Leiderdorpse kerk werd begraven. Ook zijn halfzus Louisa (1779-1824) en Johannes (1781-1809) werden na hun overlijden in Leiderdorp begraven.

Hoe was nu de link met de Amerikaanse tak van de Roosevelts? Daarvoor moeten we terug naar de stamvader van de Roosevelts, Claes Martensz. van Rose(n)velt, die in 1623 werd geboren op Tholen in Zeeland en in augustus 1649 vertrok naar Nieuw Amsterdam, het latere New York, met zijn vrouw Jannetje Samuels Thomas. Van hun daar in 1658 geboren zoon Nicholas stammen de latere presidenten Theodore en Franklin Delano Roosevelt af. Claes had 'van Rosenvelt' aan zijn naam toegevoegd als aanduiding van de plaats waar hij vandaan kwam. Op het eiland Tholen lag tussen Poortvliet, Tholen en Oud-Vossemeer een grondgebied, dat al in 1481 als 'het Rosevelt' bekend stond.

Is dit het Rosevelt waar de 'Leiderdorpse' tak ook vandaan kwam? Via de stamlijn van de in 1815 gestorven Johannes komen we uit bij Marinus van 't Rosevelt, geboren in 1630 op Tholen als zoon van Pieter Jorisz. Deze Pieter bewoonde een boerderij op 't Rosevelt, die in 1649 werd verkocht aan Maarten Cornelisz Geldersman. Zodoende moeten we concluderen dat er geen directe familieband is aan te wijzen, maar beide families wel tegelijkertijd op hetzelfde kleine stukje Zeeuwse grond woonden!

Tegelijkertijd hebben de voorouders van Johannes van Rosevelt een interessante geschiedenis te bieden, op Tholen, in Bergen op Zoom en in Zoeterwoude! Hier gaan we nog kort in op de bewoning van de buitenplaats **Veld en Rhijnlust**.

Deze buitenplaats, die ook wel 'Lust tot Rust' werd genoemd lag aan de Hoge Rijndijk aan de Oude Rijn, ter hoogte van de huidige A4, in de nabijheid van de in 1784 afgebroken buitenplaats Aerdenburg en het buiten Rhijnvreugd.

Het bouwjaar van Veld en Rhijnlust ligt in de 17^e eeuw en heeft een rijke geschiedenis. Zo woonde in de 18^e eeuw de gepensioneerde plantage-eigenaar Mattheus Sigismundus Pallak (1709-1767) er. Na hem woonde er de familie Samuel II Luchtmans , tot de verkoop in 1806 aan de Van Rosevelts, die het tot 1811 bewoonden. Na de verkoop werd de buitenplaats afgebroken en samen met de grond waarop ooit Aerdenburg stond in 1821 toegevoegd aan de buitenplaats Rhijnvreugd, dat tot 1938 heeft bestaan. In het Nationaal Archief te Den Haag berust de akte van 52 pagina's waarin de veiling van de buitenplaats Veld en Rhijnlust in november 1811 staat beschreven. In drie dagen is de gehele inboedel, van serviezen, schilderijen, kleding en een electrificeermachine tot aan het brandhout aan toe verkocht, onder vermelding van de prijzen en nieuwe eigenaren. In een volgende bijdrage zullen we ingaan op andere details van de geschiedenis van Veld en Rhijnlust en de buitenplaats Rhijnvreugd en de nauwe relatie met Leiderdorp.

Peter Diebels

Franklin D. Roosevelt

Het landschap rond Leiderdorp in de Middeleeuwen

(augustus 2020)

Het Leiderdorp van de Vroege Middeleeuwen, (950 – 1270) Leithon, is in het jaar 838 van de kaart verdwenen. In jaarboeken van het klooster van Sint-Bertinus in het Franse Sint-Omaars (bij Calais) staat vermeld:

Op de dag van de heilige Stefanus, de 26ste december, drong de zee bijna geheel Frisia binnen, anders dan bij een normale vloed, zodat het water haast de hoogte van de machtige zandheuvels, duinen geheten, bereikte. En waar de vloed kwam, sleurde deze mensen, zowel dieren en gebouwen met zich mee*.

Leithon lag op de hogere kleiafzettingen van de Oude Rijn en de Leitha.. Het achterland was moeilijk toegankelijk moeras. Na de stormvloed was het twee eeuwen stil rond Leiderdorp, maar de Oude Rijn bleef en deed ieder jaar haar werk om nieuwe klei af te zetten langs de oevers. Eén van de laatste overstromingen die een dikke kleilaag afzette was de stormvloed van 1134. Rond het jaar 1000 vindt er een versnelling plaats in de al eeuwen durende trage verandering van het landschap. De Grote Ontginning kwam op gang. Bewoners begonnen met het graven van sloten/weteringen om het gebied met veenpakketten te ontwateren. Dit vond ook plaats in Leiderdorp, waar de Ommedijk de eerste polderdijk werd die de waterbeheersing van een ruim gebied rond de Dorpskerk mogelijk maakte.

Door verlanding van de Oude Rijn in de 12^e eeuw en omkering van waterstromen, niet meer via Katwijk naar zee, maar via het Spaarne en het IJ naar de Zuiderzee, veranderde het waterlandschap rond Leiderdorp. In de riviertjes de Does en de Zijl stroomde het water niet meer naar de Oude Rijn, maar vanaf de Oude Rijn naar het noorden. Het gevaar voor overstromingen kwam nu niet meer van de Noordzee (stormvloeden die klei afzetten), maar van de kant van de Zuiderzee en het IJ (overstromingen met brak/zout water).

Leiderdorp lag tot de 12^e eeuw in een zoetwater-getijdengebied met een geleidelijke overgangszone met brak water. In de begroeiing langs de oever groeiden zoutminnende plante

De vegetatie van het rivierlandschap bestond op de lagere delen van de oeverwallen en stroomruggen uit populieren, elzen en wilgen. Op de hoger gelegen plaatsen: essen en iepen en op de droogste plaatsen ontstond met de aanwezigheid van eiken en hazelaars een gemengd eikenbos. In de komgebieden lagen rietvelden op de overgang naar drogere delen en naar alle waarschijnlijkheid ook door de mens in stand gehouden natte graslanden. Op de droogste delen met een venige ondergrond ontstond elzenbroekbos, gelijk aan de begroeiing op de stroomrug.

In de Romeinse tijd is veel van het bos gekapt, vooral het gemengd eikenbos op de hogere delen. Daarna is een herstel zichtbaar van de vegetatie tot aan de Karolingische tijd. In de periode van Leithon werd het herstel van de boomvegetatie weer te niet gedaan. Het landschap rond Leithon werd gaandeweg een open parklandschap. Hout werd gekapt voor de beschoeiing van het riviertje de Leitha en voor het bouwen van woningen en schuren en afscheidingen

In het gebied op wat grotere afstand van de Oude Rijn lagen veenkussens mogelijk tot één meter boven het rivierniveau, verder het land in tot wel 5½ meter boven het rivierniveau. Een ontoegankelijk en niet door de mens te gebruiken gebied.

De groeiende vraag naar levensbehoeften, mede door de opkomst van steden, leidde tot het aanpakken van deze veengebieden - het begin van het polderen. Begonnen werd met het veengebied dat het dichtst bij de bebouwing lag. Door het graven van sloten werd het water uit het veen afgevoerd en werd het veen bruikbaar voor het verbouwen van gewassen.

Met de ontginning van de uitgestrekte veengebieden in Holland is waarschijnlijk niet veel eerder begonnen dan in de 10e eeuw. Vroeger dateerden historici de kolonisatie van de Hollands-Utrechtse laagvlakte omstreeks 1200. Dat was gebaseerd op het feit dat de tot dan oudst bekende oorkonde met betrekking tot de kolonisatie in Holland dateert van 1233. Doch op enkele plaatsen in de Rijnlandse veenstreek ligt er een oudere verkaveling onder de huidige, jongere, die uit de dertiende eeuw stamt.

Bob Reidsma, (Naar de studie van *Youri Poslawsky* uit 2017. "Landschapsontwikkeling / geografie

Naar de studie van *Youri Poslawsky* uit 2017. "Landschapsontwikkeling / geografie"

* vertaling uit *J. Buisman, Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen. Deel 1, tot 1300, Franker 1995, p. 202-203*)

Afbeelding: Weg tussen sloten in een polder met boerderijen en bomen, *Claes Jansz. Visscher (II)*, ca. 1615 – 1620.

Het landschap rond Leiderdorp in de Hoge Middeleeuwen (950 - 1270) (september 2020)

In loop van de Hoge Middeleeuwen zetten de bewoners van het gebied rond Leiderdorp het veenlandschap steeds meer naar hun hand.

De groeiende vraag naar levensbehoeften, mede door de opkomst van steden, leidde tot het aanpakken van deze veengebieden - het begin van het polderen. Begonnen werd met het veengebied dat het dichtst bij de bebouwing lag. Door het graven van sloten werd het water uit het veen afgevoerd en werd het veen bruikbaar voor het verbouwen van gewassen. Met de ontginning van de uitgestrekte veengebieden in Holland is waarschijnlijk niet veel eerder begonnen dan in de 10e eeuw. Vroeger dateerden historici de kolonisatie van de Hollands-Utrechtse laagvlakte omstreeks 1200. Dat was gebaseerd op het feit dat de tot dan oudst bekende oorkonde met betrekking tot de kolonisatie in Holland dateert van 1233. Doch op enkele plaatsen in de Rijnlandse veenstreek ligt een oudere verkaveling onder de huidige, jongere, die uit de dertiende eeuw stamt.

De veenculturen bij Hazerswoude en Zoeterwoude moeten al dateren van voor het begin van de 12e eeuw. Ook bleek de specifieke knowhow al in 1106 geëxporteerd naar de Bremer Marsen in Duitsland, waar Hollanders betrokken waren bij de ontginningen. Verder hebben Rijnsaterswoude en Leimuiden al in 1063 kapellen, wat duidt op bewoning van het veengebied. In het begin van de 11e eeuw is Zoetermeer al als een ontginningsdorp ontstaan op de oostelijke oever van het Zoetermeerse Meer. Onder andere uit deze aanwijzingen kan worden opgemaakt dat de kolonisatie van Holland al eerder begonnen moet zijn en het best kan worden gedateerd in de laat 9^e – vroeg 10^e eeuw.

Waarschijnlijk maakte Dirk II in 985 een voortvarend begin met de ontginning van het veen om te voorzien in de behoeften van een groeiende bevolking in en buiten de opkomende steden. Ook hielp het natuurlijk dat de 10^e eeuw uitzonderlijk droog was, wat het betreden en ontginnen van het veen aanzienlijk moet hebben vergemakkelijkt (oxidatie).

Er trad een middeleeuws klimaatoptimum op in de periode 1170 – 1430, met zijn hoogtepunt rond 1350. Ruim een eeuw na Dirk II, van 1091 tot 1122 maakte graaf Floris II "De Vette" de dienst uit in Holland. Hij hield zich in belangrijke mate bezig met het bouwen van dijken, inpolderen en droogleggen.

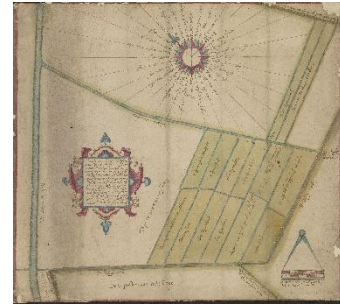
Ontginning was geen eenvoudige of goedkope zaak: denk alleen al maar aan het verkrijgen van de concessie. Verder moest een concessiehouder of "coper" zorgen voor de ontginning: het mobiliseren van werkvolk, voorzien in hun onderkomen en leeftocht. Daarna kwamen nog de aanloopkosten voor de op te zetten nieuwe ondernemingen in het ontgonnen gebied. De copers waren dan ook welgesteld: de adel, die dan ook in ruil vaak werd bekleed met erfelijke titels in de nieuwe nederzettingen en gemeenschappen.

In Zuid-Holland en Utrecht herinneren vele plaatsnamen met een uitgang -koop of -cop (Boskoop, Nieuwkoop, Papekop, Oukoop, Hoenkoop, Willeskop, Hei en Boecop) nog aan de zogenaamde copen: een concessie of ontginningscontract, waarin het wereldlijke gezag (door een schout), alsook een gevestigd kerkelijk gezag waren geregeld.

Het eigendom van de veengebieden gaat in die periode ook een rol spelen. De rechten in de onontgonnen wildernis vielen toe aan de landsheer, in deze regio de graven van Holland, maar die gingen deels over naar de bewoners.

De arbeiders die de sloten groeven om het land te ontginnen, mochten dat als vrije mannen behouden. Dit veroorzaakte op termijn ook een duidelijke verschuiving in de samenstelling van de verschillende bevolkingsgroepen in Holland. Het aantal vrijen nam toe ten koste van de horigen: al een voorbode van de latere opkomst van de (stedelijke) burgerij, ten koste van eerst de horigen en later de adel. De graaf zorgde er natuurlijk wel voor dat hij ook zijn deel kreeg. Hij behield het recht op een 10e deel van de opbrengsten van het nieuwe land
.Bob Reidsma,

Naar de studie van Youri Poslawsky uit 2017. "Landschapsontwikkeling / geografie"

De Stier op de brug

(oktober 2020)

Deze maand hervat de provincie Zuid-Holland het onderhoud aan de Leiderdorpsebrug over de Oude Rijn. Weinigen van hen zullen het dan trouwens hebben over de Leiderdorpsebrug, maar over de Stierenbrug, vernoemd naar het bronzen beeld van de stier op de noordzijde van de brug. Waarom staat er eigenlijk een stier als ornament en wie heeft dit beeld gemaakt?

De huidige Leiderdorpsebrug dateert van 1964 en verving de gelijknamige brug, die iets zuidelijker lag. Met de toename van het verkeer na de Tweede Wereldoorlog zorgden de brug en de smalle aanrijroutes steeds vaker voor een verkeerschaos en moesten weggebruikers vaak lang wachten voor de 'brug der zuchten'. De gemeente pleitte vanaf begin jaren '50 bij de provincie voor een geheel nieuwe brug op een andere plek en kreeg daar uiteindelijk de handen voor op elkaar. Na de onteigening en sloop van enkele panden aan Leidse en Leiderdorpse kant, waaronder Huize Voordorp, begon de aanleg en opende commissaris van de koningin Klaasesz op 18 september 1964 de 'nieuwe' Leiderdorpsebrug; door de klap van de brug neer te laten.

Kort daarna besloot de provincie om haar kunstwerken als bruggen en sluizen te verfraaien en kreeg de Haagse beeldhouwer Theo van der Nahmer opdracht een beeld voor de Leiderdorpsebrug te ontwerpen. Van der Nahmer (1917 – 1989) was een bekende kunstenaar die beroemde beelden als dat van Eline Vere in Den Haag had vervaardigd. Geboren in Eindhoven volgde hij voor de oorlog een opleiding Bouwkunde aan de [Koninklijke School voor Nuttige en Beeldende Kunsten](#) in 's-Hertogenbosch, maar switchte naar de [Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten](#) in [Den Haag](#) om te worden opgeleid tot beeldhouwer. Bij voorkeur werkte hij in was en goot zelf de voltooide wassen beelden af in brons. Zijn sculpturen worden omschreven als 'opgewekte, geestige spooksels', die ondanks de zwaarte van het brons een licht karakter hebben.

Wat had Van der Nahmer in gedachten toen hij een bronzen beeld ontwierp voor Leiderdorp? Dat is niet bekend, maar wel kreeg hij de vrije hand van de provincie om binnen het toegekende budget iets moois te maken en liet hij zich wellicht inspireren door zijn eerdere werken met een stier als onderwerp. In de provinciale beeldcollectie zijn de foto's te zien waarop hij de mallen voor het beeld maakt en vervolgens laat gieten bij bronsgieterij Steylaert in Rumpt.

Er is wel geopperd dat Van der Nahmer koos voor de stier als verwijzing naar het Spaanse beleg van Leiden in 1573-1574 door veldheer Valdez, die in Leiderdorp rond de kerk en Leiderdorpse brug zijn hoofdkwartier had. De stier symboliseert de trotse Spanjaard die op weg is naar Leiden, maar na het doorsteken van de dijken dreigt te verdrinken in het oprukkende water.

Bij de onthulling van het beeld op woensdag 1 februari 1967 sprak de commissaris van de koningin Klaasesz over een *speelse stieroïde*, een abstracte afbeelding van een stier die zowel robuustheid als speelsheid uitstraalt. De toenmalige burgemeester Gallas zag de gemeente Leiderdorp terug in de stier, zich inzetend en vechtend voor de goede zaak. Het dier symboliseert het agrarisch karakter van het dorp, terwijl de houding van de kop verwijst naar de groeiende samenwerking met Leiden en de staart een blijmoedige uitnodiging is voor die Leidenaren die 'over de brug' komen. De burgemeester sprak de wens uit dat 'Leiderdorp tot in lengte van jaren een goede bestierde gemeente mag blijven'!

De Stier maakte indruk, want al merkte wethouder Cor Meerburg bij de opening nog op 'als mijn zwager (Arie Roest) zo'n degeneraat in de wei had lopen bracht ie hem direct naar het slachthuis', in de daaropvolgende decennia werd het dier het symbool voor Leiderdorp. Carnavalsvereniging de Rijnschuimers kreeg jaarlijk de sleutels van het Bullerijk op de Stierenbrug overhandigd, noemde de tweede carnavalsvereniging zich 'd'Oranje Stier' en de Leiderdorpse Club de Pétanque heet 'De Boulende Stier'. En al werden zijn hoorns er in 1985 afgevaren, wordt hij soms beschimpt, beklad of voor paal gezet, toch waakt hij al bijna 54 jaar over Leiderdorp en zijn omgeving!

Peter Diebels

Schilderijen van de Oost-Indiëvaarder Leyderdorp deel 1 (november 2020)

Sinds kort bezit het Leiderdorps Museum afbeeldingen van twee schilderijen uit 1771 van het schip 'Leyerdorp' zeilend voor de rede van Texel. Het betreft een Oost-Indiëvaarder van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) die in 1770 was gebouwd voor de Kamer Amsterdam en tot 1776 dienst zou doen.

Hoe een schip van de VOC aan de naam 'Leiderdorp' komt is zes jaar geleden in deze rubriek verklaard in een artikel over het oorlogsschip 'Leiderdorp'. Hierin schrijft Edward Sodderland dat er in de 18^e eeuw twee schepen met de naam 'Leiderdorp' voor de VOC hebben gevaren en soms ook voor de oorlogsvloot van de Republiek der Nederlanden werden ingezet. De verklaring voor de naamgeving Leiderdorp ligt waarschijnlijk in het feit dat de stad Leiden vertegenwoordigd was in de Kamer Amsterdam en af en toe mocht beslissen over de naam van een nieuw schip. Naast namen als 'Leiden', 'Stad Leiden' en 'Burcht van Leiden' koos de Leidse bewindhebber soms ook voor de namen van de ambachtsheerlijkheden die de stad bezat, zoals Alkemade, Oegstgeest en Leiderdorp.

Geschiedenis van 'De Leyerdorp'

De 'Leyerdorp' was gebouwd op de VOC-werf Oostenburg in Amsterdam en had een lengte van ruim 35 meter (125 Amsterdamse voet) en een laadvermogen van 300 last (ruim 600 ton). Het schip vertrok op 18 november 1771 onder leiding van de Texelse schipper Albert Lambertsz Kikkert en 168 overige bemanningsleden naar Batavia via Kaap de Goede Hoop. Door slecht weer moest Kikkert echter tweemaal terugkeren naar de Texelse rede voordat hij definitief op 30 december 1771 kon uitvaren. Na een tussenstop in Zuid-Afrika van 12 mei tot 9 juni 1772 werd op 17 augustus 1772 Batavia bereikt. In de daaropvolgende jaren werd het schip ingezet voor de handelsvaart van de VOC in Zuidoost-Azië en maakte het een tiental reizen tot het in 1776 in Batavia werd verkocht. Van al deze reizen zijn gegevens terug te vinden in de archieven van de VOC, die zich bevinden in het Nationaal Archief en enkele andere plaatsen, waaronder Jakarta. Ook andere instellingen als de maritieme musea in ons land bezitten VOC-materiaal in de vorm van boeken, tekeningen, schilderijen, voorwerpen en scheepsmodellen.

In twee musea hangen afbeeldingen van De 'Leyerdorp'. De schilderijen zijn vrijwel identiek en in hetzelfde jaar 1771 gedateerd. Ook qua afmetingen zijn ze vrijwel gelijk (54 x 42 cm).

De aquarel uit de collectie van het Maritiem Museum Rotterdam heeft als titel: 'Het O.I. Compagnieschip "Leyerdorp" van een onbekende maker en als beschrijving: 'Het schip zeilt voor de wind onder de marszeilen en het voorstengestagzeil. Het heeft tien stukken in de zij; acht op het hoofddek, twee lichtere op de campagne en drie gesloten poorten in het tussendek. Het onderberghout is open. Van de grote top waait een rood-wit-blauwe wimpel, achter een grote driekleur. Links en rechts binnenschepen; een boeierjacht, statenjacht en bootschip. Achtergrond: links duinen, rechts een stad'. In het Scheepvaartmuseum van Amsterdam berust het andere werk met als titel: "Het retourschip 'Leyerdorp' op de rede van Texel anno 1771. Dit werk wordt wel toegeschreven aan de schilder J. Houck, die in 1752 een soortgelijk werk van het schip de Beekvliet maakte. Het museum vindt het verschil van twee decennia tussen de beide werken te groot en vermoedt dat een andere schilder het heeft vervaardigd.

In ieder geval heeft de maker of de makers van beide schilderijen ruim de tijd gehad om de Leyerdorp in de laatste maanden van 1771 vast te leggen op de rede van Texel. Wellicht is een van de werken wel in opdracht van de Kamer Amsterdam vervaardigd en de ander voor de Texelse schipper Kikkert?

Peter Diebels

Schilderijen van de Oost-Indiëvaarder Leyerdorp deel 2 (november 2020)

In deel 1 van dit artikel schreven wij dat het Leiderdorps Museum afbeeldingen van twee schilderijen van het VOC-schip 'Leyerdorp' uit 1771 in bezit heeft gekregen, waarna de geschiedenis van deze Oost-Indiëvaarder is beschreven.

De 'Leyerdorp' was niet het enige schip van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) met deze naam. Ook in de jaren 1741 tot 1748 voer er een schip onder de naam 'Leyerdorp'. Voor zover bekend zijn er van dit schip geen afbeeldingen bekend. Het schip was in 1741 voor de Kamer van Amsterdam op de VOC-werf in Amsterdam gebouwd en had dezelfde afmetingen als zijn latere naamgenoot uit 1770. Waarschijnlijk werd het VOC-schip de eerste jaren ingezet in de strijd van de Republiek in de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748), want haar eerste overtocht naar Batavia begon pas op 3 juli 1743. Na aankomst op Java op 15 december 1743 werd de Leyerdorp in september 1744 weer als oorlogsschip ingezet voor een tocht naar Salawati in het huidige West Papua. Onder het opperbevel van de kapitein ter zee Du Rietx gingen de schepen Loverendaal, Leyerdorp en Uitgeleide op zoek naar vijf Spaanse schepen, die echter niet gevonden werden. Mede door het hoge aantal sterfgevallen aan boord van de schepen werd besloten terug te keren naar Batavia. Toen het daar op 29 januari 1745 aankwam moest schipper Hendrik Weijland melden dat er in totaal 37 bemanningsleden gestorven waren aan boord van zijn schip Leyerdorp. De daaropvolgende jaren maakte het schip nog enkele intra-Aziatische reizen tot het op 20 augustus 1748 uit de vaart werd genomen.

Het is dan ook onwaarschijnlijk dat het oorlogsschip 'Leijderdorp' dat in november 1747 in de monding van de Surinamerivier arriveerde onder het bevel van kapitein Van Geel hetzelfde VOC-schip betreft. Waarschijnlijk gaat het hier om het 's-Lands schip "Leijderdorp", gebouwd in 1731 voor de Admiraliteit van Amsterdam door scheepsbouwer Thomas Davis. Van dit schip is een van de bouwtekeningen bewaard gebleven in het archief van de Nederlandse marine.

De Leijderdorp maakte in dienst van de Amsterdamse Admiraliteit meerdere tochten. Zo maakte het onder kapitein ter zee Van Hardenbroek deel uit van een groep van drie oorlogsschepen die een konvooi van Hollandse koopvaardijsschepen begeleidden. De Leijderdorp had al voor het vertrek in 1731 te maken met diverse gebreken en liep tijdens de tocht op de rivier voor Lissabon ook nog averij op. In de persoonlijke archieven van Jan Louis baron Van Hardenbroek (1691-1747) zijn diverse stukken over het schip waarover hij het bevel voerde bewaard gebleven. Zo bevat het de zogenaamde monsterrol of lijst van bemanning waarin de namen en functies en andere gegevens van alle opvarenden, die in 1731 aanmonsterden, staan geschreven. Ook is er een verklaring bewaard gebleven waarin Adriaan van der Does toestemming krijgt om niet mee te hoeven varen en een lijst van het verbruik van de levensmiddelenvoorraden aan boord tijdens de reis in 1731 en 1732

Na Van Hardenbroek hebben nog enkele andere kapiteins het bevel over de

Leijderdorp gevoerd. Zo voer het schip onder Dirck Roos op 12 april 1740 vanuit Amsterdam om in de Noordzee en het Nauw van Calais te kruisen en daar de Oost-Indische retourvloot te beschermen. Een paar jaar later was Lodewijk, graaf van Bylandt, commandeur aan boord van de Leijderdorp toen deze tussen april 1745 en september 1746 onder leiding van kapitein Willem, baron van Wassenaer een reis maakte naar Algiers en de Middellandse zee. Een jaar later voer de Leijderdorp naar Suriname.

Zo hebben we voor de 18^e eeuw al drie schepen met de naam Leiderdorp ten tonele gevoerd. Ook in de 17^e eeuw waren er al schepen met de naam Leyderdorp. Zo wordt in archieven en publicaties melding gemaakt van het jacht Leyderdorp, dat voor de West-Indische compagnie in de periode 1642 tot 1644 onder meer slaven transporteerde van Elmina in Afrika naar Brazilië. Maar ook weten we van het bestaan van het in 1665 gebouwde fregat Leijderdorp, dat onder de leiding van Adam van Brederode van Cloetinge in 1667 deelnam aan de befaamde tocht van Michiel de Ruyter naar Chatham. **Peter Diebels**

‘Leiderdorp’ over de wereldzeeën

(december 2020)

In november vorig jaar schreven wij over de schilderijen van het schip Leyerdorp dat in de 18 eeuw voor de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) voer.

Er is echter nog een VOC-schip dat deze naam droeg evenals enkele 17 en 18 -eeuwse oorlogsschepen.

Het eerste VOC-schip dat de naam ‘Leijderdorp’ kreeg werd in 1741 op de VOC-werf in Amsterdam gebouwd en vertrok op 7 maart 1743 onder schipper Hendrik Weijland via Kaap de Goede Hoop naar Batavia op Java. Onder de 83 opvarenden was ondertimmerman Albert Beugelsdijk uit Zoeterwoude die na aankomst van de Oost-Indiëvaarder op 15 december 1743 op de VOC-werf Onrust ging werken en 6 jaar later in Hazerswoude terugkeerde. De Leijderdorp werd in september 1744 met de schepen ‘Loverendaal’ en ‘Uitgeleide’ ingezet bij een militaire expeditie naar Salawati in het huidige West Papua.

In die jaren woedde ook in Azië de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) tussen onder meer de Republiek en Spanje. Bij Salawati zochten de schepen tevergeefs naar vijf gesignaleerde Spaanse schepen, waarna men onverrichterzake terugkeerde naar Batavia. Toen de vloot daar op 29 januari 1745 arriveerde moest schipper Weijland melden dat er maar liefst 37 bemanningsleden van de Leijderdorp gestorven waren.

De daaropvolgende jaren maakte het schip nog enkele intra-Aziatische reizen tot het op 20 augustus 1748 in Batavia uit de vaart werd genomen.

Het schip Leijderdorp dat onder leiding van kapitein Van Geel in november 1747 in de monding van de Surinamerivier arriveerde is dus niet deze Oost-Indiëvaarder, maar het oorlogsschip “Leijderdorp”, dat in 1731 was gebouwd voor de Admiraliteit van Amsterdam door scheepsbouwer Thomas Davis.

Onder kapitein ter zee Jan Louïs baron Van Hardenbroek (1691-1747) voer de Leijderdorp in 1732 naar Portugal, waar het averij opliep en in Lissabon hersteld moest worden.

Een aantal jaren later vertrok het onder kapitein Dirck Roos op 12 april 1740 vanuit Amsterdam om in de Noordzee en het Nauw van Calais te kruisen en daar de Oost-Indische retourvloot te beschermen.

Weer later was Lodewijk, graaf van Bylandt, commandeur van de Leijderdorp toen het tussen april 1745 en september 1746 als onderdeel van de vloot van kapitein Willem, baron van Wassenaer een expeditie maakte naar Algiers en de Middellandse zee.

Een jaar later kwam het dus aan in Suriname. Van het schip is een tekening bewaard gebleven in het archief van de Nederlandse marine (zie afbeelding)

Maar ook in de 17 eeuw voeren er al schepen met de naam Leijderdorp over de wereldzeeën. In de archieven van de West-Indische compagnie bevinden zich documenten, waarin het jacht Leijderdorp voorkomt, dat in de jaren tussen 1640 en 1644 werd ingezet in de driehoekshandel tussen Europa, West- Afrika en Zuid- en Midden-Amerika.

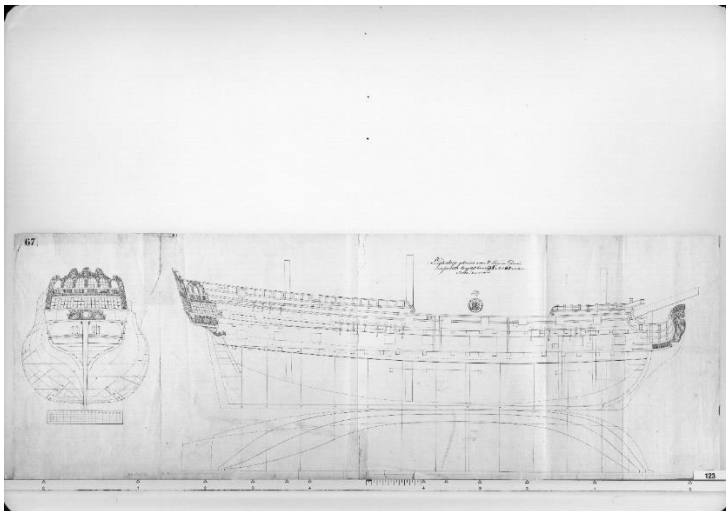
Haar eerste reis startte in februari 1640 toen het met 22 opvarenden naar Brazilië vertrok. Niet alle reizen van dit schip zijn bekend, maar wellicht levert nader archiefonderzoek nog interessante details op.

Tenslotte moeten we het fregat Leyerdorp noemen dat in de Tweede Engelse Oorlog tussen 1665 en 1667 meehielp de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden te verdedigen. Het in 1665 in Duinkerken gebouwde schip was van de zogenaamde 5 klasse (met een bewapening van 26 kanonnen), met een standaard bemanning van 125 personen, bestaande uit 100 zeelieden en 25 soldaten. Het schip zou volgens sommige bronnen al hebben deelgenomen aan de zeeslag tegen de Engelsen bij Lowestoft tussen 11 en 13 juni 1665, waarbij de vloot van de Republiek onder leiding van admiraal Jacob van Wassenaer Obdam het onderspit dolf. Duizenden opvarenden verloren het leven en tweeduizend zeelieden werden krijgsgevangen gemaakt. Van de 103 schepen vergingen er acht en negen werden door de Engelsen buitgemaakt.

Na terugkeer in de Republiek moesten er nog eens acht schepen naar de sloop. Waarschijnlijk is de Leyerdorp echter pas na 13 juni 1665 gebouwd, want de eerste officiële schriftelijke vermelding over het schip dateert uit september 1666, toen het op de Noordzee de toegang tot de rivier De Elbe bewaakte. In 1667 was het wel betrokken in een Zeeslag tegen de Engelsen.

Onder leiding van kapitein Adam van Brederode van Cloetinge bestookte het de Engelse kust tijdens de befaamde tocht naar Chatham van admiraal Michiel de Ruyter tussen 19 en 24 juni 1667. Deze tocht bezorgde de Republiek de overwinning in de Tweede Engelse oorlog.

Peter Diebels

Afbeelding van Lijnenplan en Spantenlijst van de Leijderdorp (Bron Nationaal Archief 4. MST Inventaris van de bouwtekeningen van schepen van de Nederlandse Marine, 1683-1996 (inventarisnummer 123)